

ნიკოლოზ ჟღენტი

კორნელი კეკელიძის სახელობის
საქართველოს ხელნაწერთა
ეროვნული ცენტრი,
საქართველო
nikozhgenti@gmail.com

**მთის წმ. გიორგის მონასტრის კიდევ ერთი
დაკარგული სიძველე – ქუცნა მხეიძის
ქტიტორობით მოჭედილი წმ. გიორგის ხატი**

წინამდებარე კვლევა ეძღვნება მთის წმ. გიორგის მონასტრის კუთვნილ ერთ დაკარგულ სიძველეს – გ. ბოჭორიძის მიერ 1925/6 წწ-ში სოფ. წყნოროში ნანახ და აღწერილ წმ. გიორგის ხატს, რომლის საქტიტორო წარწერა იხსენიებდა ვინმე ქუცნა მხეიძეს. წარწერას არ გააჩნდა თარიღი, ხოლო მისი ქტიტორო აქამდე იდენტიფიცირებული არ ყოფილა.

მხეიძეთა ქტიტორობით XVI ს-ის I ნახევარში შემქნილი სხვა ხატების — გელათის სოხასტრის ღვთისმშობლისა და სოფ. გურნის წმ. გიორგის ხატების საქტიტორო წარწერებთან შედარების შედეგად, დადგინდა, რომ ქუცნა იყო ზემო იმერელი ფეოდალების — ფირან მხეიძისა და ელენე აბაშიძის პირმშო. XVI ს-ის შუა წლებში, ან მეორე ნახევარში, ქუცნა მხეიძემ სპეციალურად მთის წმ. გიორგის მონასტრისათვის ახალი ხატი მოაჭედინა.

საკვანძო სიტყვები: ქუცნა, ფირანი, ელენე, მხეიძე, ხატი.

მთის წმ. გიორგის მონასტერი, რომელიც დღეს ლეკნარის, ასევე „მთასაყდარის“ სახელწოდებებითაა ცნობილი სამეცნიერო ლიტერატურაში, ქვემო რაჭაში, რაჭის ქედის უკიდურეს სამხრეთ კალთაზე, მაღალ კლდეზეა აღმართული და თარიღდება დაახლოებით IX ს-ის II ნახევრიდან X ს-ის I ნახევრით, მთავარი ნავის ჩრდილოეთ მინაშენი X ს-ის დასასრულით ან XI ს-ის პირველი მესამედით, დასავლეთ მინაშენი კი უფრო მოგვიანო პერიოდით (დვალი 1968, 155-165; ბოჭორიძე 1995, 85-90). მონასტრის კოორდინატებია — 42°26'10.45"; 42°58'32.15". (იხ. სურ. 1 და რუკა)

მთის წმ. გიორგის მონასტრის ისტორიის კვლევისას გამოიკვეთა მონასტრის კუთვნილი ძალზე საინტერესო საეკლესიო-რიტუალური დანიშნულების სიძველეები, რომელთა საერთო რაოდენობა 14-მდეა. დღეისათვის მათი უმრავლესობა დაკარგულად ითვლება. მათ შესახებ ინფორმაციას ვხვდებით მთის წმ. გიორგის მონასტრის საისტორიო საბუთებსა და გ. ბოჭორიძის ნაშრომებში, რომელმაც აღნიშნული სიძველეები 1923-1926 წწ-ში, რაჭა-ლეჩხუმსა და იმერეთში მოგზაურობის დროს მოინახულა და აღწერა (გურგენიძე 1986, 162). ეს სიძველეები მნიშვნელოვანი ძეგლები აღმოჩნდა როგორც უშუალოდ მონასტრის ისტორიისათვის, ასევე შუა საუკუნეების საქართველოს პოლიტიკური და საეკლესიო, ასევე ქართული ხელოვნების ისტორიისათვის.¹

წინამდებარე ნაშრომში განვიხილავ მონასტრის კუთვნილ ერთ-ერთ წმ. გიორგის ხატს, რომელიც დღეისათვის დაკარგულად ითვლება.

წმ. გიორგის ეს ხატი გ. ბოჭორიძეს ოკრიბის სოფ. წყნორის წმ. გიორგის ეკლესიაში უნახავს, სავარაუდოდ 1925-1926 წწ-ში. სოფ. წყნორი მთის წმ. გიორგის მონასტრის სამხ.-დას.-ით დაახლ. 10 კმ-ში მდებარეობს (იხ. რუკა). ეს სოფელი, უფრო ადრე თუ არა, დავით IV აღმაშენებლის პერიოდიდან მოყოლებული მთის წმ. გიორგისადმი იყო შეწირული. ამავე სოფელში მდებარეობდა მთის წმ. გიორგის მონასტრის მიწათმფლობელობის ზედამხედველი მოურავის — „მებათლომეს“ რეზიდენცია (ჯღენტაძე 2011, 244-260; ჟღენტაძე 2020ბ, 91). ადგილობრივმა მოსახლეობამაც დაუდასტურა გ. ბოჭორიძეს, რომ სოფ. წყნორში დაცული საეკლესიო სიძველეები სწორედ ამ მონასტრიდან ყოფილა ჩატანილი (ბოჭორიძე 1995, 88-89).

ხატის გ. ბოჭორიძისეული აღწერილობა, რომელიც საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის ეროვნული სააგენტოს დოკუმენტთა საცავში ინახება, გამოქვეყნდა ჯერ კიდევ 1995 წ-ს წიგნში „იმერეთის ისტორიული ძეგლები და სიძველეები“. მეტი თვალსაჩინოებისათვის ქვემოთ სრულად მომყავს ეს აღწერილობა:

„ვეხცხდზე ნაჭედი ხატი წმ. გიორგისა, 36¼X28 სმ, გადაკხუდ ფიცახზე, ხომეღსაც ზუხგზე ცყავი აქვს შემოკხუდი; იგი შემკუდია 5 თვდით, მე-6 ჩამოკიდებუდია ზედ; აკრია 4 თვადი.

¹ ორი გამოკვლევა ამ სიძველეებისადმი მიძღვნილი კვლევების ციკლიდან უკვე გამოვაქვეყნე (ჯღენტაძე 2019 <http://www.spekali.tsu.ge/index.php/ge/article/viewArticle/13/202>; ჟღენტაძე 2020ა, 299-309), მეორე ნაწილი კი მზადდება გამოსაცემად. ესენია: „მთის წმ. გიორგის მონასტრის მიწათმფლობელობისა და საეკლესიო სიწმინდეების ისტორიიდან - სოფ. შაორი და შაორის მთავარმოწამის ხატი“, (საერთაშორისო კონფერენცია „არქივთმცოდნეობა, წყაროთმცოდნეობა - ტენდენციები და გამოწვევები“, მოხსენებათა კრებული); „მთის წმ. გიორგის მონასტრის დაკარგული საკურთხევლისწინა „ნათლისმცემლის ჯვარი“ (იგივე ძმუნის „ოქროს ჯვარი“) გლახაკი არსენის, ბაგრატ კურაპალატისა და ერისთავთ-ერისთავების — კახაბერის და მიქელის საქტიტორო/მოსახსენებელი წარწერებით.“ (საისტორიო კრებული, #8); „ტაოკლარჯული წარმომავლობის სიძველე მთის წმ. გიორგის მონასტრიდან — უცნობი XI ს-ის საკურთხევლისწინა ჯვრის ფრაგმენტი იშხნიდან?“ (ე. გაბიაშვილისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული).

ბაგი ძღიეხ დაზიანებულია: მოჩანს მახგო წმ. გიორგის სახე, დანახრენი სურ ნაჭეხებად ახის ქცეული; ხატზე მხავადი სხვა ნაჭეხია დაკეხებული.

ხატს აქვს ასომთავრული წარწერა, წმ. გიორგის ზევითა ნაწილში და მარცხნივ:

[+] ომ. ზც ქო. ონი შ-ის შ-ის შ-ის შ-ის
[ყსუნ] სუნც ზც ქყუნ(ღ)ნ ქო. ცნც შ-ის
[შ]ც შ-ის ცო. ზყუნ შ-ის ცნც
შ-ის ზყუნ
უნს ქ-ის ონი
სც ყუნ
ნო. ზც
სო. ცნც
შც
სც
ნიუნ
უნ. ც
ნიუნ

[ქ.] ღ(მერთ)ო და წ(მ)ი(და)ო გ(იორგ)ი მთის მ(თ)ავ(ა)რმ(ო) წ(ამე)ო, ი²[ჯსენ] ჭი(რი)სა და წყე(ვ)ის(ა)[გ](ა)ნ ქუცნა მხე(ი)ძე |³ [დ]ა მ(ი)სნი ცოლშვ[ილნ]ი. მე კა~მია |⁴ მო(ვჭ)ედე ხა(ტ)ი |⁵ ესე წმ(ი)დის გ(იორგ)[ი]|⁶სა შე(ს)ა|⁷ნ(დ)ო(ბე)ლად |⁸ სუ(ლ)თა ჩ[უნთა] |⁹ და |¹⁰ სად |¹¹ღეგ(რ)ძ |¹²(ე)ლოთ |¹³ ჩე(მ)და.¹

ხატს აქვს ტყავის ბუდე; ხატზე იყო 21 დიდი და 2 პატარა ზღვის ქვისა (?) და სხვ. მძივი, რომელთაგან 15 დიდი და 2 პატარა ადგილობრივ ხატთანვე იქნა დატოვებული, ხოლო 6 დიდი მძივი გადატანილ იქნა დასაცავად ქუთაისის საისტორიო-საეთნოგრაფიო მუზეუმში (ქ. 145). *ხატთანვე არის მრავალი ფრა*“ (ბოჭორიძე 1995, 100-102).

გ. ბოჭორიძე არაფერს ამბობს ხატის თარიღისა და მის წარწერაში მოხსენიებული პირების შესახებ.²

წარწერის მიხედვით, მთის წმ. გიორგის მონასტრისათვის შექმნილი ხატის ქტიტორი მხეიძეთა ფეოდალური სახლის წარმომადგენელი ქუცნაა.

1 წარწერის ტექსტის პუბლიკაციისათვის შესაფერისი სამეცნიერო აპარატით გამართვა ჩემია - ნ. ჟ.

2 გ. ბოჭორიძის არქეოგრაფიულ აღწერილობებს, ხშირ შემთხვევაში, ახასიათებთ ლაკონურობა და ზედაპირული ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი ანალიზი. თუმცა, ეს გამოწვეული იმ იყო ურთულესი პირობებით, რომლებშიც უწევდა მუშაობა გ. ბოჭორიძეს. მისი მოღვაწეობა სწორედ 1920-იანი წლების ანტირელიგიურ მოძრაობას დაემთხვა, რომელიც ხშირ შემთხვევაში ათეისტური ფანატიზმით იყო განპირობებული და საეკლესიო სიძველეებისა თუ მათ მოამაგეთა მიმართ დიდი აგრესიით გამოიჩინებოდა. ასეთ პირობებში გ. ბოჭორიძის მოღვაწეობა გმირობის ტოლფასი იყო.

იზიარებს ამ მოსაზრებას, მხეიძეთა საგვარეულოს ამ წევრს ფირან I-ად ასახელებს და მის მოღვაწეობას XIII-XIV სს-ში ათავსებს (სოსელია 1973, 23). მ. ნიკოლეიშვილი სოხასტრის ღმრთისმშობლის ხატში მოხსენიებულ ფირანს აიგივებს იმერთა მეფე ბაგრატ III-ის (1510-1565 წწ.) მოღვრეთუხუცეს სარგის მხეციდის (გარდ. 1531 წ-ს) ერთ-ერთ ვაჟ ფირანთან, რომელიც იხსენიება გელათის 1505-1519 წწ-სა და 1540 წ-ის საბუთებში¹ (კაკაბაძე 1921, 6, 12). შესაბამისად, ხატის წარწერაში მოხსენიებული ფირანი მ. ნიკოლეიშვილს XVI ს-ის პირველ ნახევარში მოღვაწე პირად მიაჩნდა, ხოლო ხატს ზოგადად XVI ს-ით ათარიღებდა (ნიკოლეიშვილი 2001, 29-30). ო. სოსელია კი, ამ პირს ფირან II-დ მიიჩნევს და არ აიგივებს მისივე ნუმერაციით ფირან I-თან (სოსელია 1973, 23). კვლევის ამ ეტაპზე ვიზიარებ მ. ნიკოლეიშვილის მოსაზრებას და ვფიქრობ, რომ სხვა, უფრო მოგვიანო პერიოდში მოღვაწე ფირან მხეიძეებთან შედარებით, წარწერის პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით, მოღვრეთუხუცეს სარგის მხეციდის შვილი ფირანი ყველაზე ახლოსაა სოხასტრის ხატის წარწერაში მოხსენიებულ ფირან მხეიძესთან. რაც შეეხება სოხასტრის ხატის თარიღს, ვფიქრობ ხატიც, შესაბამისად, XVI ს-ის I ნახევრით უნდა დათარიღდეს.²

სოხასტრის ხატის დათარიღება საშუალებას გვაძლევს იგივე პერიოდით დავათარიღოთ ზემო ხსენებული გურნის წმ. გიორგის ხატიც, რადგან, სოხასტრის ხატის მსგავსად, გურნის ხატის ქტიტორებიც ასევე ფირან მხეციდე და მისი თანამეცხედრე ელენე აბაშიძე იყვნენ. განსხვავება მხოლოდ ისაა, რომ სოხასტრის ხატის წარწერაში ქტიტორები უსახელოდ იხსენიებენ ძეებს (იხ. ზემოთ), ხოლო გურნის ხატის წარწერაში უკვე სახელებით – ქუცნა და გიორგი (იხ. ზემოთ). შესაბამისად, გამოვთქვამ ფრთხილ მოსაზრებას,

აღწერილობაში მითითებულია სურათი 16, სინამდვილეში კი სოხასტრის ეს ხატი არის აღბეჭდილი მე-17 სურათზე (Кондаков და Бакрадзе 1890, 32-34).

1 აღსანიშნავია, რომ ამ საბუთში იხსენიება ქუცნაც (ქოცნას ფორმით), თუმცა, ნაკლები და დაზიანებული ტექსტის გამო არ ჩანს აქ ფირანის შვილი ქუცნა იგულისხმება თუ სხვა პიროვნება.

2 აქვე შევნიშნავ, რომ მე ვეცადე მომეძებნა სხვა წყაროები იმ გლეხების შესახებ (ბეჟანა ბერიძე, ბეჟანა სახეჩიძე, გოგიჩაი ბუბაშვილი), რომლებიც, სოხასტრის ხატის წარწერის მიხედვით, ფირან მხეიძემ და ელენე აბაშიძემ ამავე ხატს შესწირეს. ეს დაგვეხმარებოდა ხატის კიდევ უფრო ზუსტ დათარიღებაში. სამწუხაროდ, მათ შესახებ სხვა წყაროებში ვერაფერი ვნახე. აღნიშნავ მხოლოდ იმას, რომ 1586 წ-ს, ჩხარს მცხოვრები ვინმე ანვარა სახეჩიძე დედოფალმა თამარ დიასამიძემ შესწირა გელათის წმ. გიორგის ეკლესიას (სურგულაძე და სხვები, 2007: 155). აღნიშნული წმ. გიორგის ეკლესია, ისევე როგორც სოხასტრის ეკლესია, გელათის სამონასტრო კომპლექსის ნაწილია. კვლევის ამ ეტაპზე შეუძლებელია რაიმეს თქმა XVI ს-ის I ნახევრით დათარიღებული სოხასტრის ხატის წარწერაში მოხსენიებული ბეჟანა სახეჩიძისა და 1586 წ-ის გელათის წმ. გიორგის ეკლესიის შეწირულობის საბუთში მოხსენიებული ანვარა სახეჩიძის ნათესავური ურთიერთმიმართების შესახებ. გვარის, საეკლესიო-სენიორალური კუთვნილების, ისტორიულ-გეოგრაფიული არეალისა და ქრონოლოგიური მსგავსების გამო, არაა გამორიცხული ბეჟანი ანვარას წინაპარი ყოფილიყო, რაც უფრო ბევრ ნათელს მოფენდა სოხასტრის ხატის ისტორიას. თუმცა, ამ ეტაპზე, ეს მხოლოდ თეორიულ შესაძლებლობად რჩება.

რომ სოხასტრის ხატი შეიქმნა XVI ს-ის I ნახევრის იმ მონაკვეთში, როდესაც ქუცნა მხეიძისა და ელენე აბაშიძის ძეები ქუცნა და გიორგი ჯერ კიდევ მცირეწლოვანები იყვნენ, რის გამოც ისინი ხატის წარწერაში უსახელოდ იხსენიებიან.¹ ხოლო, გურნის ხატი შეიქმნა XVI ს-ის I ნახევრის იმ პერიოდში, როდესაც ხატის იმავე ქტიტორების ძეები უკვე შედარებით მოზრდილები იყვნენ. თუ ჩემი დაკვირვება სწორია, გამოდის, რომ სოხასტრის ხატის შექმნა ქრონოლოგიურად წინ უსწრებდა გურნის ხატის შექმნას.

ზემოთ, მე უკვე გამოვთქვი მოსაზრება გურნის წმ. გიორგის ხატის წარწერაში, ფირან მხეიძის უფროს (?) ძედ მოხსენიებული ქუცნა მხეიძისა და წყნორის წმ. გიორგის ხატის წარწერის ქტიტორ ქუცნა მხეიძის იდენტურობის შესახებ.

როგორც ვნახეთ, წყნორის წმ. გიორგის ხატის წარწერით, ქუცნა მხეიძე ხატის ქტიტორია, რომელიც სახელების გარეშე იხსენიებს ასევე მის ცოლშვილს. ეს უნდა მიაწინებდეს, რომ წყნორის წმ. გიორგის ხატი მოჭედილი უნდა იყოს სოხასტრისა და გურნის ხატებზე გვიან, სადაც, ქუცნა, როგორც ხატების ქტიტორების შვილი, ერთგან საერთოდ უსახელოდ იხსენიება, ხოლო მეორეგან უმცროს (?) ძმასთან ერთად. შესაბამისად, წყნორის წმ. გიორგის ხატი, რომლის ქტიტორიც ქუცნა მხეიძეა, XVI ს-ის შუა პერიოდს ან II ნახევარს უნდა ეკუთვნოდეს.

გავარკვიეთ რა წყნორის წმ. გიორგის ხატის ქტიტორის ვინაობა და ხატის შექმნის მიახლოებითი თარიღი, უნდა შევხვით ხატის მჭედლის საკითხსაც.

სამწუხაროდ, უცნობი რჩება ოსტატის ვინაობა. როგორც ვნახეთ, წარწერაში მისი სახელი დაქარაგმებულია როგორც **ԿՇԻ ԻԸ** (კა-მია). გ. ბოჭორიძემ ვერ აღადგინა მისი სახელი. მე ვეცადე სხვა წერილობითი წყაროებში მომეძებნა ამ დაქარაგმებული სახელის მსგავსი ანალოგი, თუმცა, უშედეგოდ.²

1 საერთოდაც, წარწერის ეს ადგილი დაზიანებულია და წაკითხვაც სადავოა. მიუხედავად იმისა, რომ გრაფემა ძ-ს შემდეგ თითქოს იკვეთება გრაფემები ე-ს და თ-ს მოხაზულობა, თუმცა, შემდეგ მას მოჰყვება სიტყვა „ჩ(უ)ენ(ი)სა“, რაც გრამატიკულად უფრო შეესაბამება სიტყვა „ძისას“. ამგვარად, არსებობს ნაკლებად, თუმცა, მაინც დასაშვები შესაძლებლობა, რომ წარწერის ეს ადგილი აღდგეს არა როგორც „ძ[ეთ](ა) ჩ(უ)ენსა“, არამედ „ძ[ის](ა) ჩ(უ)ენ(ი)სა“. წარწერის კონკრეტული მონაკვეთის ასეთი სახით აღდგენის შემთხვევაში, ლოგიკურად მივიღებდით მოცემულობას, რომ სოხასტრის ღმრთისმშობლის ხატი მოიჭედა მაშინ, როდესაც ფირან მხეიძესა და ელენე აბაშიძეს ჰყავდათ მხოლოდ ერთი ძე – ქუცნა, ნამდვილად უფრო ადრე, ვიდრე გურნის წმ. გიორგის ხატი, სადაც ქუცნასთან ერთად იხსენიება მისი ძმა გიორგი.

2 ამ მხრივ ყურადღება მივაქციე კ. კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის A კოლექციის 141-ე ხელნაწერი. ხელნაწერის აღწერილობის მიხედვით, ესაა XI ს-ის კრებული, რომლის 89v-90r გვერდებზე, XVIII ს-ის ნუსხურით შესრულებულია შემდეგი მინაწერი: „სულსა კამნია გრ-ლსა, მოძღუაჲსა დიონისსა შნ-ს ღ-ნ, და მისთა დედა-მამათა და მიცვადებდეთა შნ-ს ღ-ნ.“ (ბრეგაძე და სხვები 1976, 174-175). ამგვარად, სახელი „კამნია“ კარგად მიესადაგებოდა წყნორის ხატის მომჭედელი ოსტატის დაქარაგმებულ სახელ კა-მიას. მითუმეტეს ხელნაწერთა აღწერილობის პირთა საძიებელში „კამნია

დასკვნის სახით, წყნორის წმ. გიორგის ხატის შესახებ შეიძლება ითქვას შემდეგი:

XVI ს-ში, მხეიძე/მხეციძე/მწეციძეთა ფეოდალური სახლის წარმომადგენლები განსაკუთრებულ მზრუნველობას იჩენდნენ ზემო იმერეთის, კერძოდ კი გელათის სოხასტრის ტაძრისა და ოკრიბის სალოცავების მიმართ და ძვირფას ხატებს სწირავენ მათ (Чубинашвили 1959, 630; ნიკოლეიშვილი 2001, 29-31).

ჩვენთვის საინტერესო პერიოდში მხეიძეებიც და აბაშიძეებიც იმერეთის საეკლესიო და პოლიტიკურ წრეებში დიდად დაწინაურებული ზემო იმერული საგვარეულოებია. მხეიძეები საუკუნის დასაწყისში მოლარეთუხუცესის თანამდებობას და დიდ მამულებს ფლობენ. თუმცა XVI ს-ის შუა პერიოდიდან ისინი გარკვეულ მამულებს კარგავენ, ხოლო საუკუნის ბოლოს მოლარეთუხუცესობასაც (სოსელია 1973, 16-20). აბაშიძეები კი საუკუნის დასაწყისიდან ძალზე დაწინაურებულები არიან. ამ ფეოდალურის სახლის წარმომადგენლები გვხვდებიან გელათის

გრ-ლსა“ გატანილია როგორც „კამნია გორელი“ (ბრეგაძე და სხვები, 1976, 370). თუმცა, სინამდვილეში, A 141 ხელნაწერის ეს მინაწერი შემდეგი სახით იკითხება: „ს(უ)ლსა კამნიაგ-რლისა მოძღუარისა დიონიოსსა, შ(ეუნდ)ნ(ე) ს ღ(მერთმ)ან“ (A 141, 89v-90r). ამგვარად, აქ საქმე გვაქვს არა პიროვნების სახელ კამნიასთან, არამედ გეოგრაფიული წარმოშობის ადგილთან, საიდანაც იყო ან სადაც მსახურობდა მოძღვარი დიონიოსი.

სულ სხვა საკითხია აღნიშნული ტოპონიმის კვლევა და აქ მხოლოდ მცირე დაკვირვებას წარმოგიდგენთ, რაც წყნორის ხატის მჭედელ კა-მიას იდენტიფიკაციის მცდელობისას გამოვლინდა.

კ. კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის S კოლექციის 4927-ე ხელნაწერის, იგივე პარხლის II სახარების 14r-ზე შესრულებული ერთი გვიანდელ ნუსხური მინაწერში ვკითხულობთ: „მე ყოველთა ცოდვილთ |² უცოდვილესმან ფრ(ი)ად |³ კოდვილმ(ან) კამნაგარე |⁴ ღმ(ან) ზანდარ, ესე ქრის |⁵ ტეს სახარებ(ა)დ მწუედ მ |⁶ ძიმედ მოჭედილი იყო დ |⁷ ა ურჯულოთ აგა |⁸ რიანთა დაელენა და |⁹ დაეჭრა ესე სრულა. |¹⁰ მე უნდო-უღირსმან ავი |¹¹ ლე ჴელათ და შევ |¹² კაზმე, მრავალი სარჯ |¹³ ელი გარდამჯდა, [ღ(მერთმ)ან უ |¹⁴ წყის, ბატონიც ჩ(ე)მი კარგ |¹⁵ ად მომეჯმარა, ღ(მერთმ)ან გ |¹⁶ (ა)უმაჩკოს, ვინც ამაზე |¹⁷ დ მომეჯ(მა)რა, შ(ეუნდ) ნეს ღ(მერთმ)ან ედ |¹⁸ ა-მ(ა)მ(ა)თა ჩ(ემ)თა შ(ეუნდ)ნ(ე)ს ღ(მერთმ)ან. ჩ(ემ)ს |¹⁹ გ(ამზრ)დელს თუალმელნი |²⁰ სას შ(ეუნდ)ნ(ე)ს ღ(მერთმ)ან, ჩ(უენ)თა შ(ეუნდ)ნ(ე)ს ღ(მერთმ)ან“ (S 4927, 14r; ბრეგაძე და სხვები 1969, 175). ჩემი აზრით, კრებული A 141-ის მინაწერში სიტყვა „კამნიაგ-რლისა“ უნდა აღდგეს როგორც კამნიაგარელისა, ისევე, როგორც ეს დაფიქსირებულია პარხლის II ოთხთავის მოყვანილ მინაწერში. კრებული A 141, ისევე როგორც პარხლის II ოთხთავი, ტაოკლარჯული, კერძოდ კი ტაოური წარმოშობისაა. დიდი ალბათობით, ორივე ხელნაწერი ერთ დროს კავკასიძეთა ფეოდალური სახლის წევრების კუთვნილება იყო (კუდავა და სხვები 2017, 417-8, 424; სურგულაძე და სხვები 2018, 106, 289). მოგვიანებით, ოსმალთა მიერ ტაოს დაპყრობის შემდეგ, ორივე ხელნაწერი საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გახიზნეს. ამგვარად, მომავალში გამოსარკვევია იმ გეოგრაფიული ადგილისა თუ ეკლესიის მდებარეობა, რომელსაც ერქვა კამნაგარა/ი ან კამნიაგარა/ი.

წინამძღვრის, აფხაზეთის კათალიკოსის, ამირეჯიბის, სამეფო მდივან-მწიგნობრისა და სხვა მოწინავე თანამდებობებზე. მხეიძეებისგან განსხვავებით ისინი იმერეთის სამეფოს არსებობის დარჩენილი პერიოდი ინარჩუნებენ სიძლიერეს (სოსელია 1973, 153-209). ფირანისგან განსხვავებით, სამწუხაროდ ვერ დგინდება ელენე აბაშიძის მამის სახელი. გურნის და წყნორის წმ. გიორგის ხატების ქტიტორული წარწერები კი დამატებით ცნობებს გვანჯდიან ამ ორი უმიშვნელოვანესი საგვარეულოს ისტორიის შესახებ.

XVI ს-ის II ნახევარში, ფირან მხეიძისა და ელენე აბაშიძის უფროსმა ძემ – ქუცნა მხეიძემ, ვინმე ოქრომჭედელ კამიას (?), სპეციალურად მთის წმ. გიორგის მონასტრისთვის შეუკვეთავს წმ. გიორგის ხატი, მისი და მისი ცოლ-შვილის სულის საოხად. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან, როგორც ზემოთაც ვახსენე, მთის წმ. გიორგის მონასტერი რაჭის ქედზე, წმ. გიორგის მთაზე მდებარეობს და ზემოდან დაჰყურებს ოკრიბას და მიწათმფლობელობის უმეტესი ნაწილი სწორედ ოკრიბაში ჰქონდა,¹ ხოლო ქუცნა მხეიძე, როგორც ოკრიბელი ფეოდალი (შესაძლოა ოკრიბის მოურავიც კი), წმ. გიორგის ამ ძვირფასი ხატის შეწირვით განსაკუთრებულ ყურადღებას იჩენს ამ მონასტერზე.

ხატი მთის წმ. გიორგის მონასტერში ინახებოდა, სავარაუდოდ, XX ს-ის დასაწყისამდე. ამის შემდეგ, მონასტრის სხვა სინმინდეების მსგავსად, ეს ხატიც მონასტრის კუთვნილ ოკრიბის ერთ-ერთი სოფლის – წყნორის წმ. გიორგის ეკლესიაში ჩამოუტანიათ. უცნობია თუ როდის დაზიანდა ეს ხატი, თუმცა, გ. ბოჭორიძეს 1925-1926 წწ-ში ის უკვე ძალზედ დაზიანებული დახვდა.

როგორც ჩანს, ხატს შეწირულობის სახით ბევრ ფულს სწირავდნენ, რადგან გ. ბოჭორიძეს სიტყვით „ხატთანავე არის მრავალი ფარა“.

დღეისათვის ხატი დაკარგულად ითვლება. მისგან მხოლოდ 6 დიდი მძივილა შემორჩა (23-დან), რომლებიც თავის დროზე გ. ბოჭორიძეს დასაცავად ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ მუზეუმში გადაუტანია.

1 უფრო ვრცლად მთის წმ. გიორგის მონასტრის მიწათმფლობელობის ისტორიულ-გეოგრაფიულ გადაწინააღმდეგობაზე ქვემო რაჭაში, ზემო იმერეთსა და ლიხის ქედზე ვისაუბრე დავით აღმაშენებლისადმი მიძღვნილ VII საერთაშორისო კონფერენციაზე (გორის უნივერსიტეტი, 2020 წლის 21 თებერვალი). უახლოეს მომავალში იგეგმება კონფერენციის მასალების გამოქვეყნება გორის უნივერსიტეტის შრომების მე-19 ნომერში, სადაც დაიბეჭდება ჩემი სტატია „დავით აღმაშენებლისა და დემეტრე I-ის ერთი დაკარგული საისტორიო აქტის შესახებ (1106-1125 წწ-ის შეწირულობის საბუთი მთის წმ. გიორგის მონასტრისადმი)“.

დამონელებანი

ბოჭორიძე 1995: გ. ბოჭორიძე, იმერეთის ისტორიული ძეგლები, გამომცემლობა „მეცნიერება“. თბ. 1995.

ბრეგაძე და სხვები 1969: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (S) კოლექცია, ტ. IV, შეადგინეს და დასაბეჭდად მოამზადეს: თ. ბრეგაძემ, ლ. ქაჯიამ, ლ. ქუთათელაძემ, მ. შანიძემ და ც. ჩანკიევმა. ელ. მეტრეველის რედაქციით. გამომცემლობა „მეცნიერება“. თბ. 1969.

ბრეგაძე და სხვები 1976: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექცია, ტ. I, შეადგინეს და დასაბეჭდად მოამზადეს: თ. ბრეგაძემ, ც. კახაბრიშვილმა, თ. მგალობლიშვილმა, მ. ქავთარიამ, ლ. ქუთათელაძემ და ც. ჭლამაიამ. ელ. მეტრეველის რედაქციით. გამომცემლობა „მეცნიერება“. თბ. 1976.

გურგენიძე 1986: ვ. გურგენიძე, ისტორიკოსი გიორგი ბოჭორიძე (დოკუმენტები მოგვითხრობენ), მაცნე — ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია, 4. გამომცემლობა „მეცნიერება“. თბ. 1986.

დვალი 1968: მ. დვალი, ლეკნარის წმ. გიორგის ეკლესია. ჟურნ.: „მაცნე“, №4. გამომცემლობა „მეცნიერება“. თბ. 1968

კაკაბაძე 1921: ს. კაკაბაძე, დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები. I. ტფ. 1921.

კუდავა და სხვები 2017: ტაო-კლარჯეთი. ისტორიისა და კულტურის ძეგლები. კატალოგი. ავტორ-შემდგენლები: ნ. ბაგაური, ზ. ბატიაშვილი, ი. ბერიძე, ბ. კუდავა, ნ. ჟღენტი, გ. საითიძე, ნ. ხიზანიშვილი. გამომცემლობა „არტანუჯი“. თბ. 2017.

ნიკოლეიშვილი 2001: მ. ნიკოლეიშვილი, ქუთაისის მუზეუმის ეპიგრაფიკული ძეგლები, ქუთაისის სახელმწიფო მუზეუმის შრომები, კრებ. XIII. ქუთ. 2001.

ჟღენტი 2011: ნ. ჟღენტი, კიდევ ერთხელ მთის წმ. გიორგის მონასტრისადმი გაცემულ 1465-1467 წლების საბუთში მოხსენიებული სამოხელეო წოდების „მებართლომე“-ს შესახებ, ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის შრომები, №X-XI, გამომცემლობა „მერიდიანი“. თბ. 2010-2011.

ჟღენტი 2019: ნ. ჟღენტი, „მთის წმ. გიორგის მონასტრის სინწინდეების ისტორიიდან – აგარის წმ. გიორგის ხატი და მისი წარმომავლობა“. სპეკალი. 13 <http://www.spekali.tsu.ge/index.php/ge/article/viewArticle/13/202>

ჟღენტი 2020ა: ნ. ჟღენტი, მთის წმ. გიორგის მონასტრის საეკლესიო სიძველეები (ზოგადი მიმოხილვა). ახალგაზრდა მეცნიერთა III საერთაშორისო სიმპოზიუმი ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში,

სიმპოზიუმის მოხსენებათა კრებული. თბ. 2020.

ჟღენტი 2020ბ: ნ. ჟღენტი, დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო სენიორიების ისტორიიდან — გელათი და მთის წმ. გიორგის მონასტერი (ისტორიული კავშირები). „წმიდა გრიგოლ ფერაძე 120“, წმიდა გრიგოლ ფერაძის I საერთაშორისო კონფერენცია „საქართველო და ქრისტიანული ცივილიზაცია“ (მასალები). თბ. 2020.

სოსელია 1973: ო. სოსელია. ნარკვევები საქართველოს ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიიდან (სათავადოები), I, გამომცემლობა „მეცნიერება“. თბ. 1973.

სურგულაძე და სხვები 2007: პირთა ანოტირებული ლექსიკონი XI-XVII სს. ქართული ისტორიული საბუთების მიხედვით, IV, მასალები შეკრიბეს და გამოსაცემად მოამზადეს გიორგი ოთხმეზურმა, გულიკო მჭედლიძემ, მზია სურგულაძემ, დავით ჟღენტმა, ანა ბაქრაძემ, თინა ენუქიძემ და დარეჯან კლდიაშვილმა. ტომი შეადგინეს მზია სურგულაძემ და დარეჯან კლდიაშვილმა. გამომცემლობა „არტანუჯი“. თბ. 2007.

სურგულაძე და სხვები 2018: ტაო-კლარჯეთის მწიგნობრული მემკვიდრეობა (გამოკვლევა, ტექსტები). ავტორები: მ. სურგულაძე, ნ. ჩხიკვაძე, ლ. შათირიშვილი, მ. კარანაძე, ნ. ჟღენტი, ე. ედიშერაშვილი. გამომცემლობა „პოლიგრაფი“. თბ. 2018.

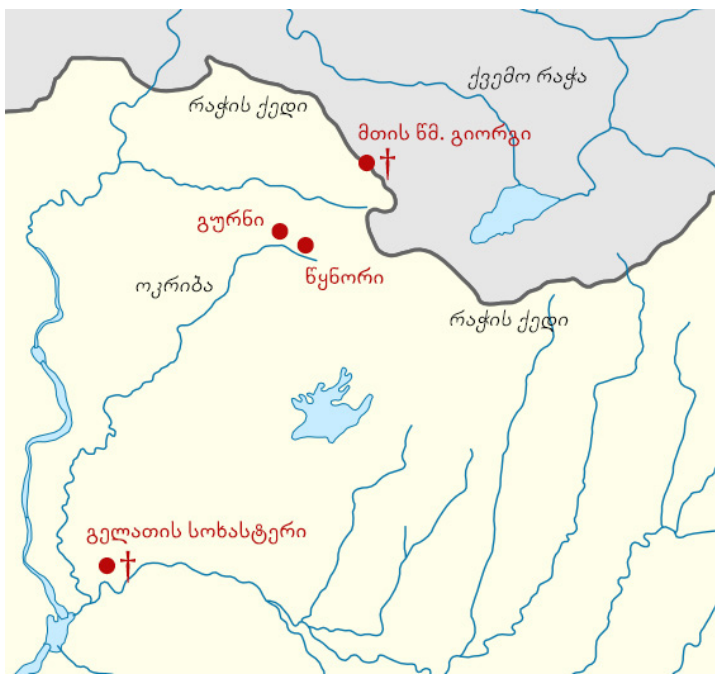
Кондаков და Бакрадзе 1890: Описание памятников древности в некоторых храмах и монастырях Грузии, составленная профессором С.-Петербургского университета Н. Кондаковым - Грузинские надписи прочтены и истолкованы Димитрием Бакрадзе - СПб. 1890

Чубинашвили 1959: Г. Чубинашвили, Грузинское чеканное искусство - исследование по истории грузинского средневекового искусства : [в 2 т.] - Академия наук грузинской ССР. Институт истории грузинского искусства. - Тбилиси : Сабчота Сакартвело - 1959

სურ. 1. მთის წმ. გიორგის მონასტერი (მ. დვალის ფოტო, 1954 წ. ინახება საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის ეროვნული სააგენტოს დოკუმენტთა საცავში)

Figure 1. Mount Saint George Monastery (Photo by M. Dvali, 1954, kept in the Depository of Materials of the National Agency for Cultural Heritage Preservation of Georgia)

რუკა
Map